د پښتو د ملی ادب يو ښکلی شعر

د پښتو په تاريخ کښې د دولسمي هجري پېړۍ لومړۍ برخه د يوه ملي قيام او رستخيز دوره ده. په دغه وخت کښې د پښتو نامي پهلوان او لوي شاعر خوشحال خان مړسو. او دده له اسفناک مرگه سره د لري پښتونخوا د ننگياليو پښتنو ملی جهاد د گورگانيانو د ظالم او پردي حکومته سره ختم سو.

مگر پښتنه ابۍ شنډه نه وه، په همدغه زمانه کښې له برو پښتنو څخه يو بل مېړه د هوتکو په درنه کورنۍ کښې پيدا سو چې کندهاريانو حاجي مير خان باله، او دا هغه درونډ اوآزاديخواه او مدبر سپين ږيري دی چې اصلي نوم ئې ميرويس خان وُ، ميرويس خان د کندهار په سيمو کښې مشال بل کی، هغه چې شل کاله مخکې خوشحال خان د لنډۍ او اباسين پر غاړو روڼ کړی وُ.

هغه روڼا چې لږ وخت دمخه د اکوړې او خټکو او يوسفزو پر سمه او غرو ځلېدله اوس د ارغنداو پر غاړو پر کندهار وځلېده، او د ميرويس

په رهنمايي او تدبير د کندهار په تاريخي ښار کښې د آزادۍ ګلګون بيرغونه ورپېدل. د ميرويس خان د آزادۍ د جنګو او د هوتکو د کورنۍ يو توريالی جنرال سيدال خان ناصر وُ، چې له کندهاره تر هراته او اصفهانه ددې د همت او فتوحاتو او توري د ځلا ميدان وُ.

د پښتنو دا لوی جنرال او فاتح سپه سالار چې د هوتکو د دورې ارت فتوحات ددې په توره اومړانه سويدي، د تېرې توري او دلاورۍ سره ئې دردمن زړه او بينا سترګي درلودې، د پوهي او علم خاوند وُ، او د پټي خزانې د مؤلف په قول ئې مروج علوم لکه : فقه ، تفسير ، فصاحت، صرف ونحوه او پارس کُتب لوستلي وه.

زما مطلب په دې ليک کښي د سيدال خان لښکري نبوغ او جنګي ماثر نه دی، خو دوني بايد ضرور ووايم چې دغه نامتو او ميړه جنرال په کندهار او هرات کښي د وطن د دفاع او د پښتنو د عظمت لپاره تر دې حده وجنګېدی چې په پاي کښي دکلات په جنګ د نادر افشار په لاس ورغی او د هغه په حکم ړوند کړسو، او پاته عمر ئې د کابل په شکر دره کښي تېر کی، او هم ددغه ځاي د سياه سنګ په هديره کښي ښخ دی.

وايي چې دکوم انسان په فطرت کښي د نبوغ او عبقريت استعداد وي نو که دغه د اتلتوب لياقت په يوه رنګ کښي ښکاره نه سي په بل رنګ او صيغه کښي خو ضرور ښکاره کيږي.

شاعري اصلاً يو نفيس او جميل فن دی، چې د انسان د فطري او جمالي استعداده را زيږي، نوکه يو سړی ددې هنر لپاره په ختـه کښي تومنه لري، خو د ظهور او تجلي لپاره يې مساعد چاپېر نه ومومي، نو ښايي چې ددغه وړتيا او لياقت د څرګندېدلو لپاره کومه بله مساعده او سمه مجرا پيدا سي، او هم له هغې خوا د نبوغ او اتل توب مظاهر

څرګند سي، زموږ توريالي جنرال سيدال خان هم له دغو وتلو او نامتو انسانانو څخه ؤ، چي د شعر له نفيس صنعته سره ئې عسكري اتلتوب او نبوغ هم درلود، سيدال هم لوی جنرال ؤ هم ښه شاعر ؤ، د پټې خزانې مؤلف محمد هوتك وايي : "سيدال خان ناصر په هغه وخت كښي چي په جنګ ګرفتار نه ؤ نوبه ئې اشعار ويل او د عشق سندري به ئې كښلې خو اوس په اصفهان كښي په مهماتو بوخت دی، او د شعر ويلو فرصت ئې نسته، او ورځي ئې په هسي جنګونو تيريږي چي رستم هم ځيني ډار كا."

د سيدال د عسكري نبوغ او لياقته سره دغه ادبي ذوق او نفيسه قريحه ډيره ښه ايسي ددہ د شعر ډيري نموني موږ اوس نه لرو، خو د پټي خزانې د مؤلف په همت ددہ يوه ملي بدله ګوتو ته راغلې ده.

دا بدله د يوه ملي او خاص پښتو وزم او شعري رنګ نمايندګي كوي او د هغو سپرو بدلو يوه ښكلې نمونه ده چي تراوسه ئې هم بد لچيان، د كندهار په باغو، او سيوري او اتغر په سيمو كښي په ټولنه او ښكلو خوندورو ږغونو وايي، او زموږ د ملي بدلو او كسرونو يو خاص ډول دی.

د ميني دنيا بيل بيل رنګونه او ډول ډول مظاهر لري، كوم وخت چي سړی په دغه كوڅه كښي قدم ږدي بيا تر هغه دمه چي ددې لاري په كږو وږو پيچومو روږدېږي ډېر مراحل به طی كوي، څو چي پای ته به هر څه د خپل يار په رنګ كښي ويني، او تش به هم په دغه مشغول وي، مولوی بلخي دغه حال داسي څرګندوی :

اوست نشسته در نظر من بكجا نظر كنم
اوست ګرفته شهر دل، من به كجا سفر كنم

سيدال خان دغه مقام تـه د بـدلي پـه کسـر کښـي پـه فصـاحت او خوږتوب ښه اشاره کوي :

يار ماله هسي گران سو
راتېر تر ټول جهان ســـو
نورْ نه وينم په سترگـــــو
جهان ټول راته جانان سو

ظاهراً له يوه عسکري سړي څخه د صوفيانو د تحقيقي مقـام داســي بيان عجيب ښکاري، مگر د فطـرت د جمـالي تششـع تجليـات خـو پـر کائناتو عام دي او ښايي چي يو سپاهي هم د هغه په هغو سترگو وکړای سي، لکه د مدقق صوفي چي ئې د اشراق په برکت کوي !

د سيدال د بدلي لومړی بند داسي شروع کيږي :

دوې زلفي دي اوږدې کړې
پرمخ دي راخپرې کـــــړې
سرې اشري دي په تندي باندي سپرې کړې
گرځي په باغ کي په گلونو کي نخـرې کړې
په اور دي وسوم يــــاره
راته اور تازه بوستان سو

په دې بند کښي ښاغلي لوستونکی ته د يوې پښتنـي معشـوقې کـړه وړه او د جمال مظاهر ښـه ښکـاري، او دلتـه د يـوه پښتانـه توريـالي او بريالي جنرال عاشقانه څېره څرگنديږي، او دده شعر هغه رنگ مـومي، چي بايد د پښتني محيط او پښتني تخيل نماينـده گـي وکـړي او هســي وړغيږي لکه يو پښتون چي ږغيږي.

په دوهم او دريم بند کښي د عاشق حال او د زړه خوږ په هغـه ډول تصوير کوي هغه چي د شرقي ادب د تخيل او محاکات مشترک ميراث

دی، دلته د ورځو لیندی ، او د ښو غشی ضرور کار کوي، او دا خو هغه د زاړه حربي سیستم اثرونه دي چي په شرقي ادب کښي عموماً د تعبیو لپاره له هغو څخه کار اخلي، ځکه چي په هغو وختو کښي لا نوري وسلې نه وې عامي سوي او د جنګ پر میدان به هر توریالی یا توره ځلوله... او یا به یې غتي غشی لیندی اوږو ته اچولي وې او په هغوي به ئې تېره غشي ویشتل، نو شاعر به خپله معشوقه هم په هغو وسلو مسلحه ګڼله او په هغه وخت کښي د شاعر وظیفه هم دغه وه چي د خپل محیط ترجماني وکړي، اما اوس که څه هم د اټم په زمانې کښي یو او زموږ ګرانه معشوقه له هغې کړې لیندی او غشو څخه کار اخلي، او د مین خراب زړه په هغو پخوانو وسلو ورتېپي کوي.

نو ګرانه لوستونکیه !

ته پخپله فکر وکړه چي دېر قدامت پرستي او ارتجاع نه ده؟

سیدال وایي :

مین چي آشنـــــایي کا
شپه و ورځ به ګریاني کا
شهی ده ستمګاره ،خوشحال زړونه به زخمي کا
لیندی لـــــــري د ورځو، د باڼو غشي کاري کا
مین په لویو غرو ځـــــي
سر تور په نیمو شپــو ځي
وصـــــال ئې نصیب نه سو
ګوره زړه ډک په ارمان سو

پخوا خو به مین د عشق په درد اوسوز کښي لېونی غوندي پر ګوښو ګرځېدی او مخه به ئې پردښته او سارا نیولې وه، او خاوري به ئې هم په سر بادولې، مګر دا د جنون لوړ مقام اوسني بدبخت مین ته

حاصل نه دی، څکه چي اوس ښارو ته نژدې ګوښي ځایونه او سارا نه سوې پاته، ټولي ښکلي او لوړي ماڼۍ سوې، ودانۍ اولاري هم ګرده په سمیټو کلکي سوې، بېچاره مین یو موټی خاوره نه سي پیدا کولای، چي پر سرئې وپاشي او که هم څوک داسي لېوني غونډي پر ګوښو ګرځي او خاوري پر سر بادوي نو ئې ژر دارالمجانین ته بیایي چي ښاغلی دوکتور ئې د لیونتیا علاج وکړي، نو په دې اوسنۍ دنیا کښي به څوک قدامت پسنده او د پخوانو افکارو خاوند مین د ښار په کوڅو کښي ایله کړي، چي له ماښامه تر سهار پخپلو آهونو او غلبلو نور خلک له خوبه وباسي او آرام ئې وران کي؟

سیدال خان وایي :

ناري وهم د شپې تر صبحــــدمه
ناتوانه د بیلتون یم یو ګړی نه لرمه
بې تا مي نفس خیژي راځه زما دزړه همدمه
نظر په ما غریب کــــــړه
چي تاخون مي ستا په ځان سو

مین پخپله ذهني دنیا کښي کله کله تشبیهات پیدا کوي او غواړي چي د خپل زړه کړاو د عشق درد او سوی د تشبیه په وسیلو خلکو ته وښیي څکه چي دغه بې درده عالم خو دده د مینتابه کړاوونه په دغو مادي سترګو نه ویني، نو څکه دی له استعارې او تشبیه څخه کار اخلي، سیدال وایي:

شبنم په گلو ښـــــکاري
زما اوښکي داري داري
خوناب ځي ستا له غمه ، زما په مخ کي لاري لاري
تمامه شپه کـــــم تېره ، په ژړا په ناري نـــــــاري
ښـــکاره سوه چي مجنون يم
لېونتوب مي اوس عيان سو

بوستان ښـــکلي زيبا دی
رنگين په اوښکو زما دی
د زړه پرهار گلگون دی ، چي بلبل په تماشا دی
په مينه مي زړه وچاودی ، ته وايي په خندا دی
نتلی د بيـــــــــــلتون يم
زه "سيدال" دا مي بيان سو

د سيدال د شعر او شاعرۍ خوا دده له حربي نبوغه او کمالاتو سره البته نه قياسيږي، مگر دا خو ضرور ښکاره کوي چي سـيدال يـوازي جگړن سپاهي نه، بلکي عالم ؤ، شـاعر ؤ، د آرټ ذوق ئـې لاره، او دده په دې بدله کښي د ادبي لياقته سره د موسـيقيت طنـان او خوځـونکې روح هم نخا کوي، او دا بدله په داسي خواږه ږغ او ترنم ويله کېدايسي چي زموږ د ملي ږغونو او آهنگونو يوه خوندوره نمونه گڼله کيږي.

نود سيدال په جنگي کر کتر کښي مـوږ د آرټ او نفاسـت تجليـات هم د شعر اوموسيقي په رنگ کښي مومو، او زمـوږ د بريـالي جنـرال د شخصيت يو بل ښکلی او د ستايلو وړ اړخ دی، چي د پښتو ځينـي نـور

جنګي نوابغ لکه : پير روښان، خوشحال خان او احمد شاه بابا او شـاه حسين ئې څه نه څه لري.(۱)

(۱) د زيری کالنی، ۱۳۶۰ کال، ۱ ـ ۶ مخونه.